

Mediawijsheid voor schoolbestuurders

Inhoudsopgave

Vooraf	3
De mediawijze school	4
Stap voor stap naar mediawijsheid	10
Interview Jan Fasen, Connect College in Echt	14
Interview Pim van Leeuwen, OBS Lucebert in Bergen	16
Afspraken maken over mediawijsheid	18
Aan de slag met media!	21

Vooraf

We leren op school kinderen dagelijks lezen, rekenen en schrijven. Daar zou leren ‘lezen en schrijven’ met digitale media een vanzelfsprekend onderdeel van moeten zijn. Immers, alleen met de juiste kennis en vaardigheden kunnen jongeren zich straks redden in onze gemedialiseerde samenleving. Maar ondanks dat jongeren vertrouwd zijn met de virtuele wereld, weet het onderwijs zich niet altijd raad met de concrete invulling van mediawijsheid op school.

Daar willen wij u graag bij helpen. Wat maakt een school tot een mediawijze school? Waarom zou u een mediawijze school willen worden? Welke concrete stappen zet u als schoolbestuurder om de scholen onder uw hoede mediawijs te laten worden? Deze brochure verschijnt naar aanleiding van deze en andere vragen van schoolbestuurders in het basis- en voortgezet onderwijs. Want ondanks dat nog lang niet alle scholen mediawijsheid een eigen, vaste plaats hebben gegeven, wordt er achter de schermen wel volop over gesproken en nagedacht.

In deze brochure willen we u informeren over mediawijsheid en inspireren om er binnen uw school of scholengroep mee aan de slag te gaan. Dat doen we aan de hand van ervaringen, stappenplannen en modellen, in de hoop dat u de informatie eruit haalt die voor uw school relevant is.

Aan de hand van deze uitgave kunt u een volgende stap zetten in een nieuw, uitdagend en voortdurend proces naar mediawijsheid. Zoals schooldirecteur Pim van Leeuwen het in zijn interview mooi verwoordt: ‘Het is en blijft een proces dat je nooit kunt afronden. Je moet de ontwikkelingen op digitaal gebied blijven volgen. Daarop inspelen en je eigen keuzes durven maken.’

De mediawijze school

School is de aangewezen plek om kinderen te leren omgaan met media en om leerlingen op te voeden tot mediawijze burgers. Van scholen wordt verlangd dat ze mediawijs zijn. Wat is dat, een mediawijze school? En hoe wordt een school het?

Mediawijs zijn betekent dat je je actief, bewust en kritisch kunt bewegen in onze samenleving vol media. Als je mediawijs bent, kun je media gebruiken om je eigen doelen te realiseren (een vakantie boeken, je mening geven, informatie voor een werkstuk opzoeken), om iets te maken of om met anderen te communiceren. Een ander aspect van mediawijs zijn, is dat je het waarheidsgehalte en de betrouwbaarheid van bronnen kritisch kunt beoordelen. En dat je oog hebt voor

privacy en de (online) veiligheid van jezelf en anderen. Mediawijs zijn betekent ook dat je kunt nadenken over je eigen mediagebruik.

Bewuste keuzes

Een school is mediawijs als niet alleen de leerlingen, maar alle betrokkenen wijs leren omgaan met media. Dus ook leraren, ander personeel en ouders. Binnen een mediawijze school worden media ingezet op basis van bewuste keuzes die gemaakt zijn vanuit de eigen visie op onderwijs. Dat betekent dat er niet één blauwdruk is voor een mediawijze school.

Een ding is duidelijk: u bent er niet met het opstellen van een protocol over mediagebruik, een draai-

boek *Eerste Hulp Bij Mediaongelukken* en het Diploma Veilig Internet voor alle leerlingen. Mediawijsheid is verweven in het onderwijs. Steeds opnieuw moet de vraag gesteld – en beantwoord – worden waar u welke media zult inzetten en op welke manier; waar de mogelijkheden liggen en waar de valkuilen.

Dat geldt binnen de klas, binnen de school en ook daarbuiten. Denk bijvoorbeeld aan behulpzame ouders die even een Facebook-groep aanmaken om de foto's van dat leuke waterfeest te delen, maar zich niet realiseren dat Facebook het recht claimt om geüploade foto's naar eigen believen – en zonder overleg – door te plaatsen.

Mediawijsheidlessen

Er zijn drie manieren te onderscheiden om mediawijsheid in het curriculum in te passen, die alle drie hun voor- en nadelen hebben. Welke aanpak een school zal kiezen, hangt samen met de onderwijsvisie en de mogelijkheden van de school.

- Een apart vak Mediawijsheid, met een aparte leerlijn. Zo doordacht en ingevoerd, komt mediawijsheid breed aan bod. Een mogelijk nadeel is dat de uren voor dit nieuwe vak ten koste gaan van de bestaande lessen.
- Mediawijsheid geïntegreerd behandelen in andere vakken. Bij taal of Nederlands komt dan bijvoorbeeld het beoordelen van het waarheidsgehalte en de betrouwbaarheid van (online) bronnen aan de orde. Bij handvaardigheid of CKV kan het maken en monteren van een filmpje op het programma staan en bij maatschappijleer, mentorles of het kringgesprek komen (online) omgangsvormen aan bod. Het voordeel van deze aanpak is dat die recht doet aan het feit dat media een uitgebreide rol hebben in de samenleving: wat je ook doet, je hebt met media te maken. Nadeel van deze aanpak is dat mediawijsheid versnipperd aan bod komt.
- Af en toe een mediawijsheidproject, bijvoorbeeld in de Week van de Mediawijsheid. In 2013 deden

Mediawijsheid is de verzameling competenties die je nodig hebt om actief en bewust deel te kunnen nemen aan de mediasamenleving.

Bron: Competentiemodel Mediawijsheid

ruim 70.000 leerlingen uit groep 7 en 8 mee met het spannende en leerzame spel MediaMasters. Zo'n project is een gemakkelijke manier om met mediawijsheid te beginnen op school. Meedoen is gratis, de tijdinvestering in die week is groot, maar een week is te overzien. Nadeel is dat het onderwerp wellicht de rest van het schooljaar als 'afgehandeld' beschouwd wordt en onderbelicht blijft.

Als het toch fout gaat

Moderne media kunnen een bijdrage leveren aan beter onderwijs. Meestal vinden leerlingen het leuk en inspirerend om zo te werken. Maar het gaat ook wel eens fout. Het is te hopen dat dit soort gebeurtenissen nooit plaatsvinden binnen uw scholen, maar voor het geval dát, moet u ergens op terug kunnen grijpen. Hoe omgegaan zal worden met vervelende incidenten als dreigtweets, identiteitsdiefstal of het ongevraagd verspreiden van foto's en filmpjes, is iets waar het beste vooraf een gezamenlijk standpunt over bepaald

kan worden. Het is goed om vast te leggen waar u terecht kunt als de nood aan de man komt. Bijvoorbeeld bij de politie.

Er zijn scholengroepen die enkele keren per jaar overleg hebben met de wijkagent, over de schoolveiligheid en dus ook over mediawijsheid. Dan is het contact snel gelegd als er media-incidenten zijn. De politie heeft voor scholen een brochure gemaakt (Sociale media en schoolveiligheid), die te vinden is op kennisnet.nl. Voor informatie en hulp bij calamiteiten kunt u ook terecht bij meldknop.nl of bij vraaghetdepolitie.nl.

Wat kan een mediawijze leerling?

- Op zelfbewuste wijze gebruikmaken van de positieve mogelijkheden die media bieden, zonder zichzelf of anderen daarbij te schaden.
- Media inzetten voor participatie en het uiten van sociale betrokkenheid.
- Lezen van digitale media: het begrijpen van de werking en de invloed ervan.
- Kritisch afstand nemen van het eigen mediagebruik, om het eigen voelen, denken en handelen en de eigen identiteit te kunnen beschouwen en analyseren (online respect, privacy, zelfpresentatie).

Wie doet wat?

Om een mediawijze school te kunnen worden, is samenwerking tussen bestuurder, schoolleider en leraren noodzakelijk. In ieders taak zitten verschillen, maar ook duidelijke overeenkomsten. Om vernieuwingen succesvol door te kunnen voeren, is op alle niveaus richting, ruimte en ruggensteun onontbeerlijk.

De **leraar** geeft richting aan het mediagebruik van leerlingen. Dat leerlingen *digital natives* zouden zijn, is een misvatting. Verwar handigheid en vingervlugheid niet met mediawijsheid. De leraar zal essentiële vragen aan de orde stellen: Welke toepassingen gebruiken we voor ons doel, welke juist niet en waarom? Hoe zit het met privacy van jezelf en van je klasgenoten? Welke gegevens van jezelf en anderen plaats je online en welke niet? Welke afspraken maken we over foto's en filmpjes? Hoe gaan we tijdens de les om met de afleiding die mobieltjes en smartphones bieden? Sommige leraren formuleren samen met de klas eigen mediagedragsregels.

Vervolgens krijgen leerlingen de ruimte om zelf toepassingen uit te proberen. De leraar stimuleert dat ontdekkingen onderling gedeeld worden. Waar dingen niet lukken of bij uitglijders, biedt de leraar ruggensteun door te praten over wat er gebeurd is, wat er anders ging dan de bedoeling was en hoe het voortaan beter kan. En uiteraard helpt de leraar zo nodig om ontstane problemen op te lossen.

De **schoolleider** stimuleert het team media te gebruiken om het onderwijs aantrekkelijker, beter en efficiënter te maken en de communicatie met ouders te optimaliseren. De visie van de school op onderwijs en de plek van media daarin, geven daarbij richting. Gezamenlijkheid is een belangrijke voorwaarde: samen een mediaprotocol opstellen is een betere waarborg op naleving dan een van bovenaf opgelegd protocol. Ook wordt gezamenlijk besproken of mediawijsheid een apart vak moet worden met een eigen leerlijn, of dat een geïntegreerde aanpak beter binnen de schoolvisie past.

Vervolgens krijgt eenieder de ruimte om dingen uit te proberen in de eigen lessen en elkaar daarbij te helpen. Ruggensteun komt uit de geruststelling dat een leraar echt niet alles hoeft te weten; desgewenst kan scholing of begeleiding geboden worden. En natuurlijk krijgen geslaagde initiatieven waardering.

De **bestuurder** doet hetzelfde op bovenschools niveau. De visie op onderwijs, de eigen identiteit van de scholengroep en de toekomstplannen geven de richting aan. De bestuurder zal de discussie op gang brengen over schoolwebsites en sociale media (Facebook, Twitter): welke informatie breng je naar buiten? Plaats je foto's openbaar of in een besloten groep?

Vervolgens gaat het over de vraag of de scholengroep zich nadrukkelijk wil presenteren als mediawijs of dat mediawijsheid wordt gezien als 'gewoon' onderdeel van burgerschap en als zodanig thuishoort in goed onderwijs.

En hoe wordt ermee omgegaan als het uit de hand mocht lopen (een dreigtweet, een naaktfoto van een van de leerlingen of een raar filmpje van een leraar op YouTube)? Vervolgens krijgen schoolleiders de ruimte om dingen op hun eigen wijze uit te werken. Ruimte wil niet zeggen dat het vrijblijvend toegaat, de bestuurder stelt wel degelijk eisen en biedt waar nodig ruggensteun.

De Rijdende School is mediawijs

‘Je kunt niet forceren, maar wèl de rode loper uitleggen’

De Rijdende School geeft (in lesbussen en op afstand) basisonderwijs aan kinderen van kermis-exploitanten en circusmedewerkers. Het team bestaat uit 30 leerkrachten, vijf medewerkers op de administratie, zes binnen de technische en huishoudelijke dienst en drie managers.

Leerkracht Wieke Heikoop, die blogt en twittert onder de naam ‘Kermisjuf’, vertelt: ‘Het predikaat ‘mediawijze school’ past ons nog niet helemaal, maar we zijn hard op weg. Onze organisatie was altijd al *ict-minded* en op zoek naar innovatie. Dat moet ook wel, met de wisselende bezetting van de schoolbussen en leerlingen die door het hele land trekken. Leerlinggegevens, leerplannen en portfolio’s zijn bij ons al jaren digitaal.

Ik vind het leuk om de mogelijkheden van media uit te proberen met de leerlingen. Erg geslaagd was bijvoorbeeld een uitwisseling via Kidblog met expat-kinderen in India.

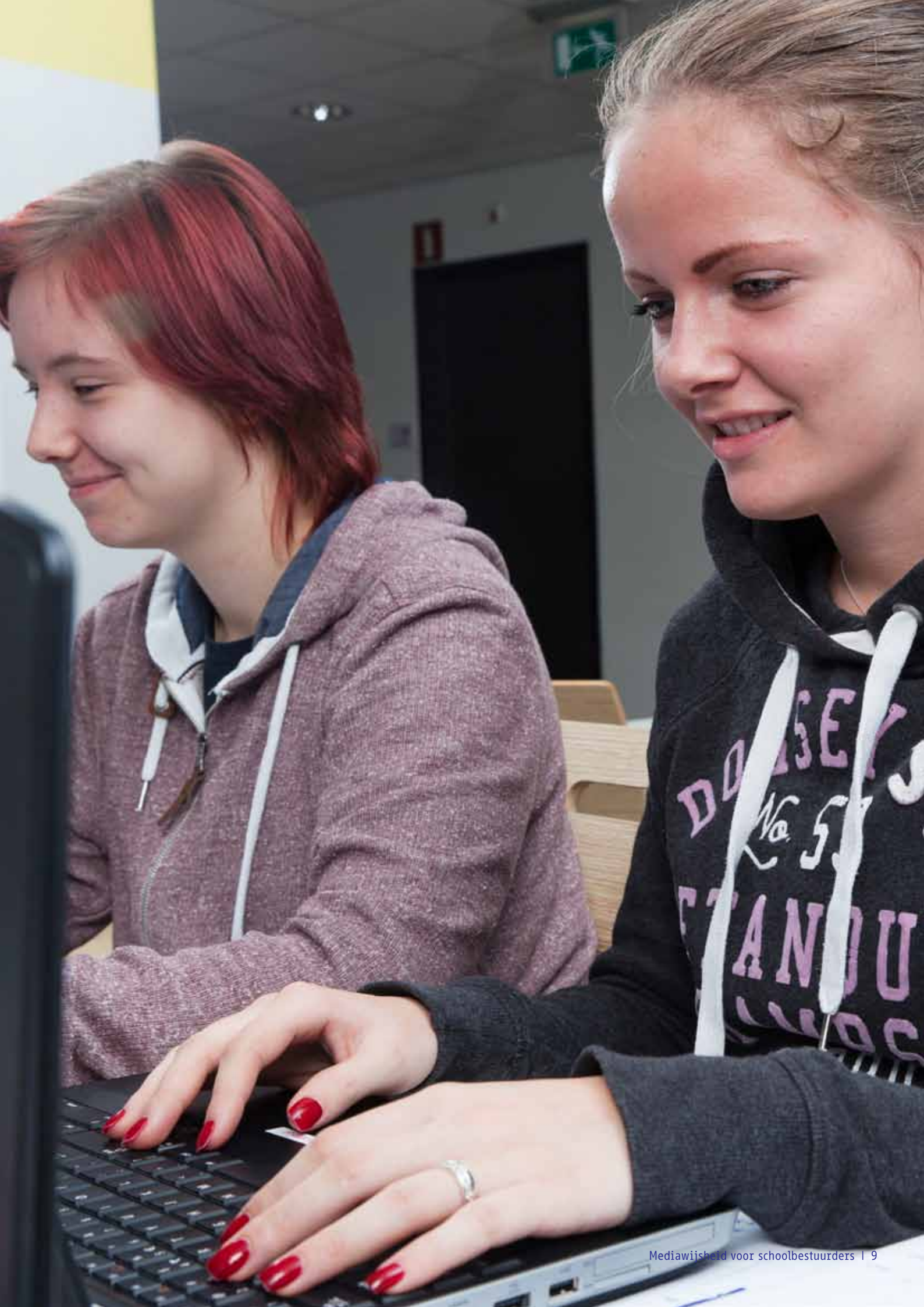
Stukjes instructie vastleggen, zodat kinderen dat net zo vaak kunnen herhalen als ze zelf nodig hebben, geeft mij meer armslag voor individuele begeleiding. Ook erg succesvol: kinderen hun eigen presentatie laten opnemen en achter een QR-code plakken. Dan kunnen ze die thuis laten zien. Bij mijn experimenten voel ik me echt gesteund, gewaardeerd en gefaciliteerd door het bestuur. Zolang ik dingen doe met het oog op goed onderwijs – en niet alleen maar omdat het leuk en nieuw is – krijg ik alle ruimte.’

Experimenteren

Toen Jan Roest twee jaar geleden begon als directeur/ bestuurder bij Stichting Rijdende School, lag er al een meerjarenbeleidsplan waarin het belang van mediawijsheid voor de leerlingen benoemd werd. ‘Ik begon met inventariseren wat er binnen de Rijdende School gebeurde op dit gebied. Enkele leerkrachten bleken in hun lessen al gebruik te maken van sociale media. Ik hoefde het niet meer van de grond te tillen, ik kon die voortrekkers ruimte geven om te experimenteren en uit te zoeken hoe media het leren leuker, beter en efficiënter kunnen maken en samenwerken kunnen stimuleren. Tijdens elke teamvergadering (in de drukke zomerperiode eens per 6 weken, in het winterseizoen elke 2 weken) vertelt iemand over een geslaagd project en demonstreert hoe dat aangepakt is. Daarna gaan we gezamenlijk aan de slag, we proberen ter plekke om elkaar te helpen nieuwe dingen te ontwikkelen.

Na die aanloopfase hebben we de vrijblijvendheid laten varen; nu krijgt elk teamlid training en scholing. Hierna gaat iedereen een jaar experimenteren in de klas. Dan zal komen bovendien welke toepassingen voor ons echt waardevol zijn om in het curriculum in te passen en welke minder en gaan we in werkgroepen gezamenlijke kaders en afspraken formuleren.

Dit is de fase waarin ik vooral ruggensteun bied: Als mensen ergens mee zitten, vraag ik ‘Wat is er nodig om jou verder te helpen?’ Ik stimuleer dat collega’s elkaar helpen en stuur geregeld mensen in tweetallen naar een symposium. Je kunt niet forceren dat je medewerkers leren en zich ontwikkelen. Wat je wel kunt doen, is de rode loper uitleggen.’

Stap voor stap naar mediawijsheid: stappenplan voor bestuurders

Welke stappen zet u als bestuurder om te zorgen dat alle aangesloten scholen mediawijs worden en inzetten op de mogelijkheden en kansen van media in het onderwijs?

Stap 1. Inventarisatie, oriëntatie, inspiratie

- Breng in kaart wat er speelt op het gebied van mediawijsheid op de verschillende scholen binnen de scholengroep. Laat u bijvoorbeeld rondleiden op elke school, liefst door een groepje leerlingen en/of een enthousiaste leraar. Wat gebeurt er op het gebied van mediawijsheid? In welk vak, door welke leraar, in welk project wordt er aandacht aan besteed? Zijn er afspraken over gebruik van smartphones in de klas? Is er een sociale-mediaprotocol en zo ja, wordt dat ook echt gebruikt? Wat was een echt geslaagd media-project? Zijn er weleens vervelende incidenten geweest met media en hoe is daarmee omgegaan?
- Peil hoe mediawijs de school is volgens leerlingen, leraren, personeel, schoolleiding en ouders. Waar zitten de sterke kanten van elke school en op welke punten valt er nog van alles te leren?
- Organiseer een gezamenlijke bijeenkomst, zo mogelijk met alle personeelsleden (niet alleen

de leraren) van alle betrokken scholen. Zorg vooral dat scholen door elkaars aanpak geïnspireerd kunnen raken, bijvoorbeeld door een groepje leerlingen samen met hun leraar te laten vertellen over een geslaagd project. Hoe hebben ze het aangepakt en wat hebben ze geleerd?

- Benoem uw bevindingen van de rondleidingen. Leg daarbij de nadruk op de mogelijkheden en de kansen. Stimuleer dat collega-scholen bij elkaar gaan kijken en zelf dingen uitproberen. Als er (nog) niet genoeg inspiratie te vinden is op de scholen zelf, zorg dan voor expertise en inspiratie van buitenaf: schakel een deskundige in voor een lezing of boek een theatervoorstelling over media.

Stap 2. Beleid en visie bepalen

- Er is geen blauwdruk voor een goed mediawijsheidsbeleid. Het heeft geen zin om zomaar de protocollen of leerlijnen van een andere school over te nemen. Hoe een scholengroep omgaat met mediawijsheid, moet ingebed zijn in de eigen identiteit en de eigen visie op onderwijs. Die onderwijsvisie moet leidend zijn voor de keuzes die gemaakt worden over de inzet van media en over de plaats die mediawijsheid krijgt in het curriculum.
- Vat de bevindingen uit de inventarisatiefase (stap 1) samen en probeer die te koppelen aan de onderwijsvisie. Als het bijvoorbeeld vanuit de signatuur van de scholengroep belangrijk wordt gevonden om leerlingen af te schermen voor bepaalde invloeden uit de buitenwereld, kan dat betekenen dat ervoor wordt gekozen om een filter te zetten op de internettoegang. Scholen met een visie waarin de individuele leerling gepersonaliseerd onderwijs krijgt, zullen andere keuzes maken dan scholen die vooral inzetten op klassikaal onderwijs. Bespreek goed wat een overkoepelende afspraak is en wat door de afzonderlijke scholen zelf ingevuld kan of moet worden.

- Formuleer zo concreet mogelijk wat de scholengroep vindt van mediawijsheid in het onderwijs en hoe mediawijsheid in het lesprogramma moet worden opgenomen. Wordt het een aparte leerlijn, een project of themaweek, of wordt mediawijsheid geïntegreerd in het curriculum – en hoe dan? Leg vast wat de belangrijkste leerdoelen zijn, wat een kind moet kunnen en kennen op het gebied van mediawijsheid als het de school verlaat.

- Beschrijf welke eisen dat aan een leraar van uw school stelt. Maak de strategische keuze of de scholengroep zich wil gaan profileren als mediawijsheidsschool of niet.

- Beschrijf vervolgens zo concreet mogelijk hoe de scholen er over vier jaar uitzien op het gebied van mediawijsheid en wat daarvoor nodig is.

- Probeer een zo breed mogelijk draagvlak te creëren voor uw mediawijsheidsvisie en -beleid. Voor het formuleren kan een groepje voortrekkers ingeschakeld worden, de ‘mediawijsheidsverkenners’. Maar betrek er vooral ook de medezeggenschapsraad, de ouderraad en de leerlingenraad bij.

Deze stap levert liefst een krachtige, door iedereen te begrijpen, formulering op van de overkoepelende visie op de introductie van mediawijsheid op de scholen. Hiermee vergroot u de kans dat alle betrokkenen zich willen verbinden aan deze visie.

Stap 3. Bovenschoolse richtlijnen vaststellen

- Als vanuit de onderwijsvisie helder geformuleerd is wat de plek van mediawijsheid moet worden binnen het onderwijs, is het tijd voor richtlijnen en protocollen. Hierbij is het goed om te besluiten welke zaken zó de identiteit van de scholengroep raken, dat ze in een bovenschools kader vastgelegd moeten worden en welke per school verschillend ingevuld kunnen worden.

Denk hierbij bijvoorbeeld aan de gezamenlijke, boven-schoolse afspraak dat mediawijsheid zo'n belangrijk onderdeel is van de 'bagage' van elk kind, dat iedere school daar aandacht aan besteedt, in elk geval vanaf groep 3 (of groep 1, als dat beter past bij de onderwijsvisie). Of spreek af dat gefocust wordt op de mogelijkheden van media in het onderwijs, dat op elke school een (cyber-)pestprotocol komt en dat in elke groep gesproken wordt over kritisch en veilig omgaan met media, over privacy en over omgangsregels. Hoe dat precies vorm gaat krijgen, kan wellicht overgelaten worden aan de afzonderlijke scholen.

- Hoe omgegaan zal worden met vervelende incidenten als dreigtweets, identiteitsdiefstal of het ongevraagd verspreiden van foto's en filmpjes, is ook iets waar het beste een gezamenlijk standpunt over bepaald kan worden. Natuurlijk is het te hopen dat zulke gebeurtenissen nooit zullen plaatsvinden, maar voor het geval dát, moet u ergens op terug kunnen grijpen. Er zijn besturen die enkele keren per jaar overleg hebben met de wijkagent, daarin en bijvoorbeeld in het Schoolveiligheidsplan zouden media ook aan de orde kunnen komen.

Stap 4. Implementeren

- Hoe ingrijpend de implementatie van mediawijsheid in het onderwijs is, is afhankelijk van de gemaakte keuzes. Zeker als besloten is om de lessentabel te veranderen om ruimte te maken voor een apart vak mediawijsheid, verandert er veel. Deze fase vraagt dan ook veel tijd en aandacht. Zorg voor voldoende draagvlak bij alle betrokkenen (leraren, leerlingen, ander personeel en ouders); niet alleen in het begin, maar tijdens het hele proces, met name als het af en toe wat moeizamer gaat.
- Investeer in goede apparatuur en ander materiaal, en in het beheer ervan. Beknibbel niet op een goede (draadloze) internetverbinding. Niets is meer frustrerend dan een Skype-verbinding die wegvalt tijdens een les-op-

stand of een ouderavond waar de geplande online Presentatie niet getoond kan worden.

- Investeer ook in bijscholing voor iedereen, niet alleen voor de mensen die op weg geholpen of geënthousiasmeerd moeten worden. Enthousiaste voorlopers vinden vaak zelf hun weg wel in hoe bepaalde apps of programma's werken. Maar als ze voor verdieping of ter inspiratie voor het gebruik in hun lessen toch naar een cursus of conferentie mogen, voelen ze dat vaak als waardering voor hun inzet. Stuur mensen liefst in duo's of in kleine groepjes tegelijk op pad, dan kunnen ze elkaar stimuleren en inspireren, ook na afloop.
- Investeer niet alleen financieel, stel ook voldoende tijd beschikbaar om het vak of het project vorm te geven. Daarbij gaat het, naast ontwikkeltijd voor eigen lesmateriaal, ook om tijd voor het onderzoeken van materiaal van andere scholen, om collega's te helpen en om ter inspiratie elkaars lessen bij te wonen.
- Zorg dat er iemand is die de rol van mediacoach op zich kan nemen.
- Bespreek geregeld de gedragsregels en protocollen. Werken ze in de praktijk, of moeten ze worden bijgesteld?
- Zorg dat de website mediawijs is en dat er ook met een kritische privacyblik gekeken wordt naar welke informatie en beeldmateriaal daarop wordt gepubliceerd. Overweeg om delen van de website alleen toegankelijk te maken voor betrokkenen.
- Stel een webcare-team aan om een vinger aan de pols houden bij de online communicatie: Hoe wordt er over de school getwitterd? Zijn er vragen of klachten waar snel op gereageerd kan of moet worden? Zijn er mogelijkheden om de school te profileren als mediawijze school?

Stap 5. Evalueren en bijstellen

- Als alle plannen uitgevoerd worden, blijft het zaak om een vinger aan de pols te houden. Liefst structureel: zet mediawijsheid op de agenda van elke vergadering.
- Stel evaluatiemomenten vast, waarbij naast bruikbaarheid en effectiviteit van het project of de lessen, ook het leerplezier van de leerlingen wordt beoordeeld. Wat vinden zij van de inspanningen van school? Maak zichtbaar waar uw scholen staan op weg naar het einddoel. Wat ging goed, wat kan beter?
- Blijf intussen mensen de ruimte geven om zelf nieuwe dingen uit te proberen. Experimenten kunnen verrassende ideeën opleveren en tot vernieuwing leiden. Houd er rekening mee dat een experiment soms ook minder goed kan uitpakken.
- Als een doorgaande leerlijn is ingevoerd, check dan geregeld of de leerkrachten voldoen aan de eisen die

in de overkoepelende visie zijn vastgelegd. Moeten de functieprofielen wellicht worden bijgesteld of is bijscholing noodzakelijk? Van bestuur tot bestuur kan verschillen of schoolleiders dit zelf afhandelen en het slechts een bespreekpunt is op bovenschoolse vergaderingen, of dat de bestuurder zich daar diepgaander mee bezighoudt.

Tot slot

Wees trots op wat er bereikt is. Zorg dat er op gezamenlijke vergaderingen en op ouderavonden aandacht aan de inspanningen rond mediawijsheid wordt besteed. Laat iemand vertellen over een project of laat media-producten zien die de leerlingen gemaakt hebben. Organiseer bovenschoolse inspiratiesessies, voor het voortgezet onderwijs bijvoorbeeld voor alle docenten van een vak, voor het basisonderwijs per onder-, midden- of bovenbouw. Deel ervaringen met mensen buiten de scholengroep op congressen of bijeenkomsten en online in blogs, op Twitter of in LinkedIn-discussiegroepen.

Inspiratie voor scholen

Mijn Kind Online en Kennisnet hebben verschillende publicaties uitgebracht, waar scholen concrete informatie en inspiratie uit kunnen halen.

Inspiratieboek Sociale Media op de Basisschool

Hoe zet je sociale media met succes in op school? Op die vraag geven 21 mensen uit het basisonderwijs (19 Nederlanders, 2 Vlamingen) antwoord in dit boek. Mooi geïllustreerd met tekeningen die kinderen over sociale media maakten.

Mediawijsheid op de Basisschool – succesverhalen van 21 leerkrachten

Vervolg op het inspiratieboek. Leerkrachten vertellen hoe ze media inzetten als een middel om hun lessen te verrijken, maar ze leren hun leerlingen ook media te begrijpen, positief te gebruiken en risico's het hoofd te bieden.

Handboek Goed Doen 2.0

Dit boek laat zien hoe leerlingen een goed doel kunnen steunen, met behulp van sociale media.

Handboek Mediawijsheid

Concrete handvatten voor het vormen van een visie op mediawijsheid in het onderwijs.

De publicaties zijn gratis te downloaden op kennisnet.nl/mediawijsheid.

Scholenvoorzitter Jan Fasen, Connect College in Echt

‘We zitten nog midden in het ontwikkelproces’

Het Connect College in Echt is een brede scholengemeenschap met vmbo, havo, atheneum en gymnasium en telt zo'n 1.800 leerlingen. Mediawijsheid is één van de vijf leerpijlers binnen het schoolbeleid. Jan Fasen is voorzitter van de centrale directie.

‘De virtuele wereld is onlosmakelijk verbonden met de leefwereld van onze leerlingen. Je ontkomt er als school niet aan dat leerlingen hun laptop, tablet of mobiele telefoon meenemen naar school. Je kunt er dan beter voor zorgen dat die virtuele leefwereld ook in de school toegankelijk is en leerlingen wegwijs

maken binnen die leefwereld, zodat ze weten hoe ze zich daar moeten gedragen. Bovendien is de huidige technologie het perfecte hulpmiddel om meer moderne en persoonlijke onderwijsprocessen te realiseren. Meer maatwerk aan te bieden. Allemaal redenen die ervoor gezorgd hebben dat wij mediawijsheid als een van de vijf leerpijlers in ons beleid en schoolplan hebben opgenomen.’

Smeerolie

‘Onze leerlijn mediawijsheid bestaat uit drie onderdelen: informatievaardigheden, mediawijsheid en

mediageletterdheid. In korte cursussen, verweven in de lessen, raken leerlingen bedreven in vraagstukken als: Hoe vind je informatie online? Hoe verwerk je die kennis? Hoe kijk je aan tegen data en gegevens online? Wat is waar en hoe produceer en deel je informatie op internet? We hebben een aantal leraren hierin geschoold, onze zogenaamde *digital creators* en zij dragen hun kennis over op onze leerlingen. Idealiter zou mediawijsheid als smeerolie door ons curriculum moeten lopen, maar dat is helaas nog niet het geval. Daar hebben we meer tijd voor nodig; we zitten nog midden in het ontwikkelproces.'

Protocollen

'Wil je leerlingen mediawijs maken, dan is het vooral belangrijk om de middelen en mogelijkheden te gebieden. Verbieden heeft geen zin. Wij vinden dat de regels, normen en waarden die *in real life* gelden ook in de virtuele wereld van kracht zijn. Extra protocollen zijn daarom overbodig. Onze gedragscode, opgesteld als Convenant Veilige School, voldoet prima. Het komt best eens voor dat een leerling op een pornosite belandt. Het heeft geen zin om die sites te blokkeren of de betrokkene te schorsen. Daar wordt een leerling niet wijzer van. We praten erover en spreken leerlingen aan op hun gedrag. Dat levert meer op. Het geeft een kwalitatieve impuls aan hoe ze hun eigen burgerschap zien. Een mediawijze leerling weet hoe hij zich moet gedragen in de virtuele wereld en is zich bewust van zijn rol als burger. Als school dragen wij daaraan een prima steentje bij.'

Vrijheid

'Wij kiezen ervoor om onze leerlingen de ruimte en de vrijheid te geven om de mogelijkheden van alle digitale middelen te ontdekken. Internet biedt een scala aan leermogelijkheden. Die kansen moet je benutten. Daarom mogen onze leerlingen tijdens de lessen hun tablet of mobiel gebruiken, tenzij de leraar aangeeft dat de apparatuur moet worden weggelegd. Dat werkt prima. Natuurlijk is het belangrijk dat je als schoolbestuurder

een visie hebt op mediawijsheid. Wij pakken het op onze manier aan, maar er zijn natuurlijk legio andere manieren. Praat erover met docenten en kijk wat er gebeurt binnen de school. Werkt iets niet, probeer wat anders of leg afspraken vast bij oprispingen. Ook is het belangrijk om goed te faciliteren: een goedwerkend en betrouwbaar ict-netwerk is een must. Het is jammer dat er zoveel negativiteit hangt rondom nieuwe media, dat is helemaal niet nodig.'

Pim van Leeuwen, directeur OBS Lucebert in Bergen

‘Mediawijsheid was voor ons een logische stap’

Pim van Leeuwen is directeur van OBS Lucebert in Bergen. De school besteedt veel aandacht aan digitale leer- en hulpmiddelen. Samen met 22 andere openbare basisscholen valt OBS Lucebert onder het ISOB-bestuur, gevestigd in Castricum.

‘Mediawijsheid is geen keuze, het is een kwestie van doen. Als school moet je met je tijd meegaan. Je kunt je ogen niet sluiten voor de digitale technische ontwikkelingen. Bijna alle kinderen worden tegenwoordig digitaal opgevoed. Voor hen is het de normaalste zaak van de wereld om met digitale hulpmiddelen om te gaan.’

Verkennen

‘Voor ons was het een logische stap om ‘digitaal te gaan’ bij de verhuizing in 2010 naar ons nieuwe pand. Hét moment om de digitale infrastructuur aan te passen aan deze tijd. Binnen een jaar waren we een mediawijze school. Uiteraard met vallen en opstaan, budgetoverwegingen en *coaching on the job*. Het is en blijft een proces dat je nooit kunt afronden. Je moet de ontwikkelingen op digitaal gebied blijven volgen. Weten wat kinderen bezighoudt. Nieuwe digitale leerprogramma’s verkennen. Daarop inspelen en je eigen keuzes durven maken.’

Feest

‘Al onze groepen hebben digitale schoolborden en in de kleutergroep werken ze met een Touch-screen bord. De kinderen maken gebruik van tablets en iPads. Iedere klas heeft twee tot drie iPads tot haar beschikking en vijf computers. Iedere dag werken de kinderen met een digitaal middel. Of dit nu een iPad, tablet of computer is. Overigens betekent digitalisering in de school niet dat alle leerboekjes in de prullenbak verdwijnen. Het is een combinatie van. De ene helft werkt uit taal- en rekenboekjes, de andere oefent spelenderwijs sommen op de iPad. Werken met de iPad stimuleert kinderen enorm. Ze zijn geïnteresseerd en gemotiveerd en daardoor steken ze juist veel van de lesstof op. Voor hen is werken met de iPad één groot feest.’

School-app

‘Ook ouders lichten wij voornamelijk digitaal in over onze activiteiten. Sinds afgelopen zomer beschikken we over een school-app voor de iPhone en iPad. Ouders kunnen deze gratis downloaden. Via deze app blijven zij op de hoogte van wat er speelt op school. Wij plaatsen er onder meer mededelingen, onze schoolagenda en nieuwsberichten op. Ook verzenden wij onze nieuwsbrief per e-mail en zijn we actief op Twitter en Facebook. Ouders zijn vaak net zo digitaal ingesteld als kinderen. Sommigen moeten wennen aan deze digitale informatie-stroom, maar uit ervaring kan ik zeggen: het komt goed.’

Experimenteren

‘Doordat wij slechts honderd leerlingen hebben, kunnen we goed zicht houden op wat er speelt in de school. Het fenomeen cyberpesten hebben wij nog niet bij de hand gehad. Dat neemt niet weg dat we bestuursbreed afspraken hebben vastgelegd in protocollen. Ook geven we aan het begin van het schooljaar voorlichting aan alle groepen over do's en don'ts van het gebruik van digitale middelen en programma's. Het is onze taak kinderen hierin zo goed mogelijk wegwijs te maken, zodat ze straks geen achterstand hebben in het voortgezet

onderwijs. Daarbij leggen we vooral de nadruk op het experimenteren met die eindeloze en creatieve mogelijkheden van digitale hulpmiddelen: een boekbespreking maken in Prezi of een stop-motion-filmpje produceren over hun huisdier. Wij sturen onze leerlingen goed uitgerust en mediawijs de maatschappij van de 21e eeuw in. En daar ben ik trots op!’

Afspraken maken over mediawijsheid

Wie mediawijsheid een eigen plek wil geven in de school, ontkomt niet aan het vastleggen van duidelijke afspraken en regels. Hoe zit het met veiligheid, ouderbetrokkenheid en de juridische kant? We hebben de belangrijkste aandachtspunten voor u op een rij gezet.

Schoolveiligheid en media

Media verdienen een eigen plek in de schoolveiligheid. De leefwereld van leerlingen is al lang niet meer beperkt tot het schoolplein en het klaslokaal. Jongeren bewegen zich online, zoeken contact met elkaar en gaan daarbij soms ook over grenzen. In het ergste geval is er sprake van strafbare feiten, zoals bedreiging of identiteitsdiefstal.

Online veiligheid is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van scholen, ouders en politie. Voor de politie zijn scholen een belangrijke partner in preventie, signalering en hulpverlening. Samen optrekken heeft dus zin. De politie werkt al samen met scholen om de fysieke en sociale veiligheid in en om het schoolgebouw te waarborgen. Die schoolveiligheid zou zich ook moeten uitstrekken tot het online domein.

Uitgangspunten voor schoolveiligheid:

- Zorg voor een schoolreglement en communiceer dat. Het schoolveiligheidsplan en een pestprotocol moeten daar van onderdeel uitmaken, liefst óók een paragraaf over (sociale) media. Leerlingen en medewerkers kunnen moeilijk aangesproken

worden op hun gedrag als er geen schoolreglement of duidelijke regels aan ten grondslag liggen.

- De politie adviseert scholen om het schoolreglement uit te breiden met beleid ten aanzien van sociale media. In overleg met de buurt/wijkagent kan de school bepalen in welke situaties en wanneer contact met politie kan plaats vinden. Betrek de mediacoach bij het overleg. Een mediacoach is verantwoordelijk voor het bedenken en opzetten van activiteiten die tot doel hebben kinderen/jongeren, ouders en leerkrachten mediawijzer te maken. Zij kunnen een school helpen om invulling te geven aan het sociale mediabeleid.

Meer lezen? Op kennisnet.nl/mbo is de brochure Sociale media en schoolveiligheid gratis te downloaden.

Juridische zaken

Een mediawijze school geeft uiteraard het goede voorbeeld. Dat geldt ook voor het respecteren van wat wel en niet kan of mag bij het gebruik van ict (privacy, auteursrecht) en sociale media.

Enkele tips op een rij:

- Zorg voor toestemming voor de verwerking van persoonsgebonden gegevens, al dan niet met behulp van cloudtoepassingen.
- Verzamel en gebruik niet meer gegevens van en over leerlingen en personeel, dan strikt noodzakelijk is voor het gebruik.
- Stel regels op voor gebruikersgedrag met betrekking tot de ict-infrastructuur. Leg vast: wat kan wel en wat kan niet op het netwerk met de e-mailvoorziening? Waar staat het account voor?
- Zorg voor gedragsregels voor het bezoeken van sites of het uitdragen van boodschappen met bedreigende, intimiderende, (kinder)pornografische, racistische of tot geweld aanzettende inhoud. Neem afspraken over online gedrag op in het Schoolreglement of het Schoolveiligheidsplan.

- Wees helder over de do's en don'ts van sociale media. Maak afspraken over hoe te reageren, namens wie, en over wat wel en wat niet verstandig is.
- Maak afspraken over rechtmatige verwerving en gebruik van digitaal leermateriaal. Denk aan afspraken over opslag, bewerking en distributie.
- Gebruik content (foto's, video's, tekst) alleen op rechtmatige wijze, dus met voorafgaande toestemming of in overeenstemming met het auteursrecht en de licentievoorwaarden.
- Het verdient aanbeveling om deze zaken goed te regelen en daarover vooral van tevoren afspraken te maken.
- Respecteer de (online) privacy van leerlingen en medewerkers.

Meer lezen over de juridische kant van mediawijsheid? Op kennisnet.nl/mbo is de brochure Hoe? Zo! Ict en Recht. De brochure is gemaakt voor het mbo, maar bevat waardevolle informatie voor alle onderwijsinstellingen.

Ouderbetrokkenheid

Betrokken ouders zorgen voor een levendige school. Ze bieden praktische hulp, en ouders die emotioneel betrokken zijn bij school hebben een positieve invloed op de leerprestaties, het gedrag en de werkhouding van hun kind. Ze zijn opvoedingspartner en klankbord.

Sociale media zijn een doeltreffend instrument om ouderbetrokkenheid te vergroten. Op internetplatforms als Twitter, Facebook en Whatsapp kunnen gegevens en informatie snel worden uitgewisseld. Er is interactie en sociale media kunnen vaak onderling worden gekoppeld, zodat op meerdere plekken tegelijkertijd informatie kan worden gedeeld. Digitale informatie biedt tegelijk het voordeel van meetbare resultaten: u kunt eenvoudig zien hoe vaak iets is bekeken. Sociale media zijn voor leerkrachten, schoolbesturen en ouderraden dus een handige digitale aanvulling op het contact dat er al met ouders is.

Hoe?

Sociale media draaien om de interactie. Laat degene die verantwoordelijk is voor het modereren van de accounts niet alleen zenden, maar ook reageren. Ga het gesprek aan, net zoals u in het 'gewone' leven zou doen. Dat is zeker belangrijk als ouders online hun beklag doen op het schoolaccount. Verwijder kritische reacties niet (behalve uiteraard berichten die de fatsoensgrenzen overschrijden) en geef zo snel mogelijk een openbare reactie. Neem, als dat nodig is, initiatief tot persoonlijk contact om tot een goede oplossing voor een mogelijk probleem te komen. Wees niet bang om u kwetsbaar op te stellen.

Sociale media zijn slimme tools om ouders op een ongedwongen manier meer te betrekken bij school. Ze bieden de mogelijkheid om als school één toon in de communicatie aan te houden. Maar denk er vooraf goed over na wat het doel is en hanteer een duidelijk en consistent beleid bij het gebruik van sociale media.

Meer lezen? Op kennisnet.nl/mediawijsheid is de brochure Sociale media op school gratis te downloaden.

Aan de slag met media!

We kunnen ons voorstellen dat u na het lezen van deze brochure aan de slag wilt met mediawijsheid. Een model of protocol kan daarbij tot steun zijn. We noemen hier enkele.

Model mediaprotocol

U kunt er voor kiezen om het mediagebruik op school vast te leggen in een protocol. Op die manier kunt u zich richten op verantwoord mediagebruik door docenten en leerlingen. Op de website kennisnet.nl/mbo wordt uitgebreid aandacht besteed aan hoe zo'n mediaprotocol tot stand kan komen.

Protocol voorbereiden

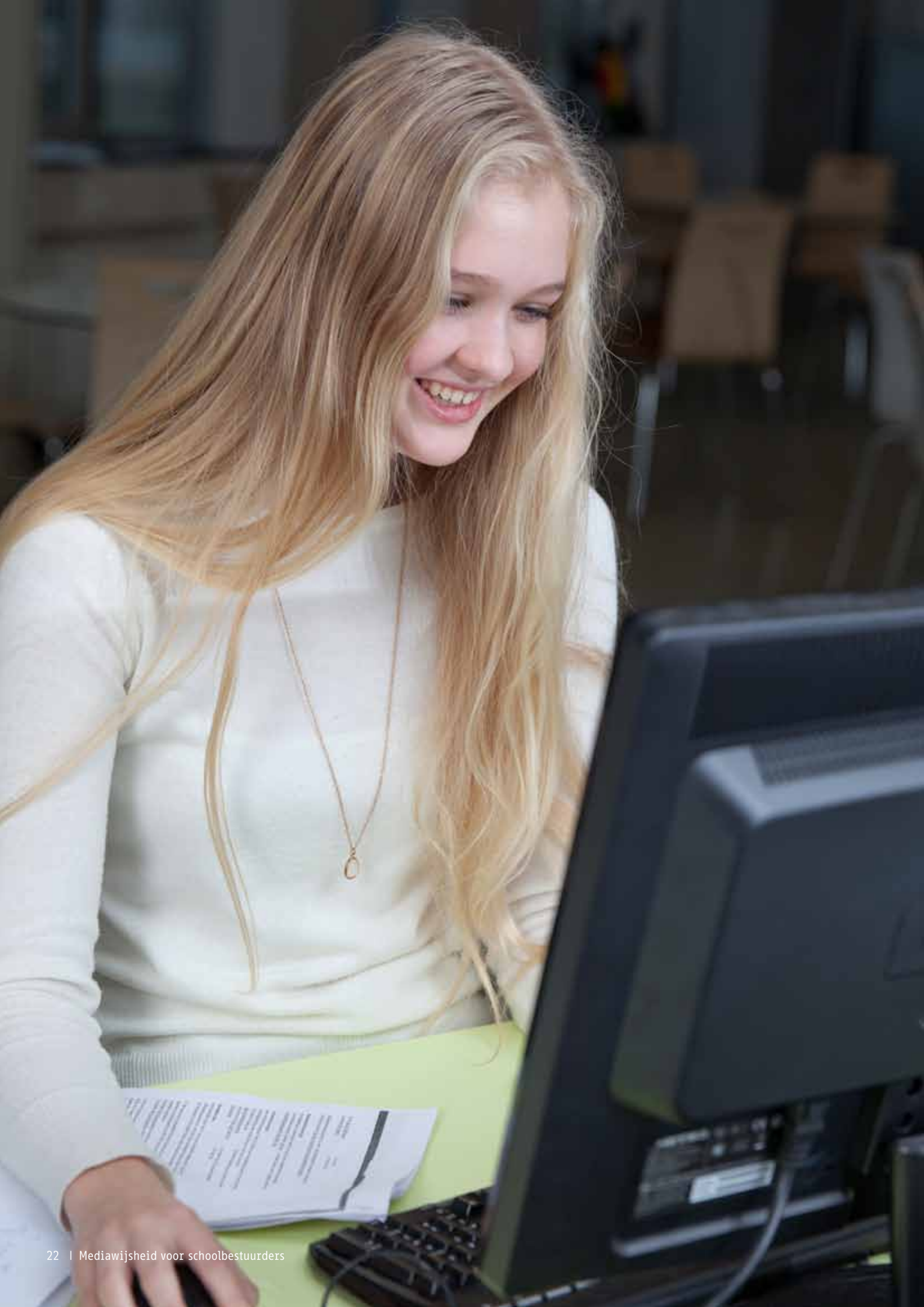
Voordat u een protocol opstelt, zult u met uw team,

de ouders en/of de leerlingen moeten nadenken over enkele zaken. Bijvoorbeeld over het gebruik van internet, sociale media, mobiele telefoons, tablets en het voorkomen van digitaal pesten. Dit alles in combinatie met de normen en waarden binnen uw school. Misschien maakt u ook nog gebruik van technische hulpmiddelen, zoals filters, of zijn er afspraken gemaakt over methodegebonden software en licenties. Neem dit alles mee bij het opzetten van een protocol.

Inhoud van een schoolprotocol

Enkele tips voor het opstellen van een protocol op het gebied van mediawijsheid:

- Gebruik in het protocol alle informatie die binnen de school aanwezig is.

- Neem niet zomaar een blauwdruk van een andere school over. Pas het protocol aan de specifieke schoolsituatie aan. Maak afspraken over wat wel en niet mag op internet, met mobieltjes, op sociale media etcetera.
- Houd bij de beschrijving van protocollen rekening met de verschillende doelgroepen: leerlingen, leraren, ouders en/of directie of bestuur.
- Beschrijf gedragsregels voor verschillend media-gebruik, zoals email, internet of tablets.
- Maak duidelijk hoe de controle op eventueel misbruik plaatsvindt.
- Neem het protocol op in de schoolgids.

Meer lezen? Op kennisnet.nl/mediawijsheid vindt u meer informatie en concrete voorbeelden van (sociale) mediaprotocollen.

Mediawijsheidcirkel

In het Handboek Mediawijsheid (een uitgave van Mijn Kind Online) introduceren de auteurs de Mediawijsheidcirkel. De cirkel is een model om een visie te vormen over mediawijsheid op school. De Mediawijsheidcirkel biedt een snelle en gemakkelijke manier om keuzes te maken die vertaald kunnen worden naar de praktijk.

Mediawijsheid wordt in het model ingedeeld in vier wezenlijke aspecten: techniek, creativiteit, analyse en reflectie. Deze vier aspecten leveren een model op waarmee een school of docent de eigen mediawijsheidsdoelen kan formuleren. De indeling kan ook helpen bij het uitzetten van leerlijnen en het maken van keuzes voor het maken van concreet lesmateriaal. In één oogopslag wordt zichtbaar wat de huidige mediawijsheidsituatie is en u kunt snel en gemakkelijk bepalen hoe de ideale situatie eruit ziet. In gesprek met collega's houdt het de discussie op koers.

De cirkel staat voor het geheel aan middelen die op school ingezet worden om de mediawijsheid van leerlingen te bevorderen: concrete lessen, adequate ict, een visie op mediawijsheid. De vier aspecten vormen samen

de inhoud van de cirkel. De gelijke verdeling van de vier mediawijsheidsaspecten in de cirkel is de ideale verhouding: een kind is mediawijs als het al die aspecten in gelijke mate beheerst.

Door de Mediawijsheidcirkel als school zelf in te vullen en te vergelijken met de wenselijke situatie, wordt snel duidelijk waar de knelpunten, uitdagingen en mogelijkheden liggen.

Meer lezen? Download gratis het Handboek Mediawijsheid van Justine Pardoën en Freek Zwanenberg op mijnkindonline.nl onder 'publicaties/boeken'.

Mediawijsheid Competentiemodel

De Raad voor Cultuur introduceerde mediawijsheid in 2005 als 'het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld'. Deze beschrijving wordt door velen gezien als accuraat, maar ook lastig om in de praktijk mee te werken. Want als niet duidelijk is waar mediawijsheid precies voor staat, hoe kunt u er dan onderzoek naar doen, lesmateriaal voor ontwikkelen, de opbrengst van meten? Om deze vragen te beantwoorden heeft mediawijzer.net het Mediawijsheid Competentiemodel ontwikkeld op basis van 10 competenties.

Het model bestaat uit 4 hoofdgroepen (begrip, gebruik, communicatie, strategie), waarbinnen in totaal 10 competenties worden beschreven. Van elke competentie is een verdeling in 5 niveaus gemaakt.

De indeling en beschrijving van de tien competenties is tot stand gekomen op basis van de laatste inzichten van experts. Omdat de mediaontwikkelingen snel gaan, is het model opgezet als open en dynamisch, waarbij in de loop der tijd aanpassingen worden doorgevoerd.

Meer lezen? Het competentiemodel Mediawijsheid wordt nader toegelicht en uitgewerkt op mediawijzer.net/competentiemodel

Schoolprofilering

Stel: u wilt als school zichtbaar zijn op Twitter, Instagram, of Facebook. Hoe leidt u dat in goede banen? Door te doen aan community management.

Het principe van online community management is afkomstig uit de marketing. Het is een manier om een groep mensen met dezelfde normen, waarden en doelstellingen te binden, te sturen en goed te laten functioneren. Dat kan handig zijn, met het oog op een merk dat u wilt vestigen. Of een school die u wilt positioneren. De community manager zorgt dat de online schoolgemeenschap groeit en bloeit – en liefst ook nog wat extra's toevoegt. Dat gaat in een aantal stappen.

In de brochure Sociale media op school staat een stappenplan beschreven voor het eenvoudig opzetten van effectief community management op uw school.

Meer lezen? Download de gratis brochure Sociale media op school (een uitgave van Kennisnet en Mijn Kind Online) op kn.nu/sociale-media-school

Handige websites

- kennisnet.nl/mediawijsheid
- mijnkindonline.nl/onderwerpen/mediawijsheid
- mediawijzer.net
- digivaardig.nl

Colofon

Mediawijsheid voor schoolbestuurders
is een uitgave van Kennisnet i.s.m. stichting
Mijn Kind Online.

© Kennisnet, Zoetermeer
December 2013

Opdrachtgever:
Stichting Kennisnet

Coördinatie:
Martine Borgdorff, Remco Pijpers,
Evita Nort, Brigitte Theeuwes

Tekstredactie:
Martine Borgdorff, Carla Desain,
Weiija Steffens, Guido Slegtenhorst

Foto's
Rodney Kersten, Etienne Oldeman

Vormgeving:
Tappan Communicatie Den Haag

Druk:
OBT de Bink, Leiden

Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 2.5 Nederland
De gebruiker mag:

- het werk kopiëren, verspreiden, tonen en op en uitvoeren onder de volgende voorwaarden:
 - Naamsvermelding. De gebruiker dient bij het werk de naam van Kennisnet te vermelden.
 - Niet-commercieel. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.
 - Geen Afgeleide werken. De gebruiker mag het werk niet bewerken.
- Bij hergebruik of verspreiding dient de gebruiker de licentievoorwaarden van dit werk kenbaar te maken aan derden.
- De gebruiker mag uitsluitend afstand doen van een of meerdere van deze voorwaarden met voorafgaande toestemming van Kennisnet.

Het voorgaande laat de wettelijke beperkingen op de intellectuele eigendomsrechten onverlet.
(www.creativecommons.org/licenses)

Dit is een publicatie van Stichting Kennisnet.

Eerder verschijnen in de reeks voor bestuurders:

1. Kansen bij Krimp
2. Opbrengstgericht sturen
3. Digitaal toetsen in het voortgezet onderwijs
4. Digitaal toetsen in de basisschool

Stichting Kennisnet

Paletsingel 32
2718 NT Zoetermeer

Postbus 778
2700 AT Zoetermeer

T 0800 - 32 12 233
E info@kennisnet.nl
I kennisnet.nl